

G'AFUR G'ULOMNING "VAQT" SHE'RI TAHLILI

Jo'rayeva Dilorom

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada G'afur G'ulomning "Vaqt" she'rining tarixan vujudga kelishi hamda buyuk tarixshunoslar tomonidan, jumladan, Suvon Meliyev tomonidan falsafiy tahlili keltirilgan. Shuningdek, vaqt topib bo'lmas, qimmatbaho ne'mat ekanligi poetik jihatdan yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: "Vaqt", Suvon Meliyev, vaqt fenomeni, Aristotel, "Fizika", Aleksandr Naumov, "Yo'l tugamaydi".

O'zbek adabiyotining mashhur namoyondalaridan biri G'afur G'ulom ham shoir, ham nosir sifatida hali hanuz tillarda va dillarda jaranglamoqda. Uning ijod mahsuli juda ham ko'p qamrovli bo'lgan. Shoirning "Vaqt" she'ri hammaga mashhur va ma'lum bo'lgan she'rlardan biridir. Maktab o'quvchilari ham, talabalar ham birdek sevib yod olib, o'qiydigan ma'nodor she'rlardir. Ana shunday, ulkan tarixnavistlardan biri Suvon Meliyev ham nasr va nazm ustasi G'afur G'ulomning "Vaqt" she'rini falsafiy jihatdan tahlil qilgan. Uning fikriga ko'ra, Vaqt fenomeni, hodisasi bir yo'la bir necha –fizika, matematika, astronomiya va boshqa qator fanlarda o'rganiladi. Chunki bu fanlar dunyoviy jarayonlarni tadqiqat ekan, vaqt ishtirok etmagan jarayonning o'zi yo'q, qaysidir darajada vaqtga to'qinadi. Vaqt badiiy adabiyot o'tlig' yaratilishining ham zaruriy ingredient, masallig'idir. Lekin o'ta nozik, ko'z ilg'amas, ammo hamisha har yerda hoziru nozir masalliqdir. "Tarix –bu vaqt doirasida kechadigan jarayonlarni o'rganish bo'lib, lekin vaqt nima ekanini hech kim bilmaydi". Buyuk donishmand Aristotel o'zining "Fizika" asarida vaqt haqida to'xtalar ekan, masalani "vaqt mavjud narsalar sirasiga kiradimi yoki nomavjud narsalar sirasiga, so'ng uning tabiati qanaqa" tarzida qo'yadi. Binobarin, vaqt qaysi, fizikaviy aniq yoki poetik hissiy shaklda o'rganilmasin, hamisha sirli hodisa bo'lib qolaveradi. "Vaqt" she'rining yaratilish tarixiga e'tibor qaratsak, 1945-yilda yaratilgan. She'rning yaratilishiga turtki bo'lgan voqea sarlavha ostidako'rsatilgan bo'lib, "Menga soat taqdim etgan jiyanim Hamidulla Husan o'g'liga bag'ishlangan" deb yozib qo'yilgan. Bu shunchaki oddiy bag'ishlov bo'lmay, uni semiotik ochqich deb baholash mumkin. Bag'ishlovda boshqa tafsilot yo'q. Lekin shoir va tarjimon Aleksandr Naumov shoir tilidan yozib olgan "Yo'l tugamaydi" ("Put' ne konchaetsya") deb nomlangan suhbatda shoir o'zining qator asarlari, jumladan "Vaqt" she'ri haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Bunda aytilishicha, shoirga zobit jiyani taqdim etgansoat oddiy, ya'ni do'kondan xarid qilingan yangi soat emas, balki trofey soat bo'lgan. Soat azal-azaldan vaqt o'lchagich asbob, lekin trofey soatning boshqa ko'shimcha belgisi ham bor, u tutilgan, dushmanidan o'lja tarzda olingan buyum. Buni qayd etish muhim. Akademik-shoir G'afur G'ulom "Vaqt" she'rida ikki jihatni aniq qayd etadi. Birinchi jihat. Shoir sovg'a haqida gapirib kelib, deydi: "Uni oldimu sal ijirg'andim, soatni ko'riboq o'yladim, uni qandaydir nemis, fashist taqqan, buning ustiga u halok bo'lgan... Shunday qilib, soat 45-yil mayigacha qaydadir yotdi. Bayram tantanalari avji qizigan payt tasodifan oldimdan chiqdi. Ongimda aniq shakllangan fikr bo'lmasa-da, men uni endi taqishim mumkin, deb o'yladim. Bir to'yda qadah so'zi aytar ekanman, dedim: mening bilagimdagi trofey soat bejizga emas, ilgari u dushman uchun vaqtini o'lchasa, endi u bizning vaqtini ko'rsatmoqda! (Asliyatda: раньше они отсчитывали время врагуб а теперь считают наше время!). Bizningvaqt... Lekinbuo'taumumiyrantzbo'lib, uhammanarsanio'zigasig'dirardi. She'r zaruriyati ongda pishib yetilgandi; lekinVaqt obrazi xuddi bepoyon suv sathidek edi: men bir sohilda turar, ikkinchi sohilni esa ko'ra

olmasdim... Ikkinchi jihat. Yana allomaning so'zlari: "Bir kuni, chala-yarim uyqusiz tundan keyin tongda shahar aylanishga chiqdim, ko'chada sayr qilib yurib, nashriyot eshigiga kelib qolibman. Adabiy tahririyatda ikki kishi bor edi—muharrir do'stlarimdan biri va korrektor qiz. Men beixtiyor salomlashdim, beixtiyor savolga javob berdim; qiz menga yonlab turardi, men uning uzun mayin kipriklariga boqdim. Ular xuddi tungi kapalak qanotiday ko'tarilib-tushardi... Men yana qaradim: kapalak yana qanotlarini yozdi. Ko'zini pirpiratdi... vamen ushbu oniy lahzani arang ilg'ay oldim. Mana sizga manguilikning ikkinchi chegarasi, ibtidolar ibtidosi! Ayni shu emasmi lahzaning jonli obrazi... ko'z ochib-yumgulik lahza? Va ilk kalit band, meni uzoq qiynagan, uni topish amrimahol mo'jiza, xuddi havodan moddiy nimarsa hosil qilishday tuyulgan tansiq band to'satdan o'z oyog'i bilan keldi va xuddi bayramda otiladigan mushak kabi mening tasavvurim osmonida portladi" Ushbu so'zlar g'oyat noyob dalillar bo'lib, uni yozib olgan Aleksandr Naumovdan minnatdorbo'lishimiz lozim. Bunda alloma o'zi yaratgan muazzam she'rning kurtaklanish onlarini, ta'bir joiz bo'lsa, badiiy embrionini ko'rsatmoqda. Masala yechimining (she'r tahlili ham masala, Nizomiy Ganjaviy yozganidek, sharhi suxan beshtar az suxan, ya'ni so'zning sharhi so'zning o'zidan kattaroq), ilmiy aniq kalitini bermogda

Hayot sharobidan bir qultum yuray,
Damlar g'animatdir, Umrzoq soqiy
Quyosh-ku falakda kezib yuribdi
Umrimiz boqiydir, umrimiz boqiy .

Bundan kelib chiqadigan ma'nolar turlicha. Alloh hamisha tirik ekan, asl ma'rifatli, iymonli insonlarning umri boqiydir, degan fikrni ko'rishimiz mumkin. Umr bir marotaba beriladi. Shu umrdan foydali va mazmunli foydalanish o'z qo'limizda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Gumilyev L.N. Etnogenez I biosfera. Zemli.M.1993.S. 351
- 2.Aristotel.1981.145-bet
- 3.Biografiya zamisla. Besedi s masterami uzbekskoy literaturi, zapisannie Aleksandrom Naumovim. T.: Yosh gvardiya, 1974.